

УДК 72.01

АРХИТЕКТУРНЫЯ АБ'ЕКТЫ МІНУЛАГА Ў СУЧАСНЫМ АСЯРОДДЗІ

Сардараў А.С.

доктар архітэктуры, дэкан архітэктурнага факультэту БНТУ

У артыкуле развіваецца канцэпцыя сістэмнага падыходу да ўключэння помнікаў гістарычнага мінулага ў сучаснае архітэктурнае асяроддзе.

Архітэктурны твор з часу свайго стварэння праходзіць такія ж цыклы і стадыі, як і жыццё чалавека. Час змяняе семантыку архітэктурнага аб'екта - веліч паганскага храма ўжо не можа суадносіцца з верай сучасных людзей, а палац цара сёння не выкліча павагі і поўнага глыбокай пашаны страху. Час ператварае камень у руіны і выклікае ў нас пытанне: якое семантычнае значэнне маюць рэальныя разваліны, якое пасланьне перадае нам разбураны часам камень. Ці заўсёды ён мае патрэбу ў абнаўленні? Ці заўсёды рэстаўраваная гладкая і глянцавая паверхня адпавядае духоўнаму, мастацкаму значэнню помніка, ці гэта сурагат, элемент сучаснай мас-культуры, якая ўспрымаецца толькі звонку, толькі імгненна...

Вельмі важна разгледзець узаема-сувязь паняццяў: архітэктура і час, суадносіны мінулага, сучаснасці і будучыні ў гістарычным архітэктурным кантэксце. Пры гэтым узнікаюць натуральная і лагічная ўзаемасувязі такіх апазіцый як:

1. Мінулая і сапраўдная функцыя архітэктурнага помніка;
2. Стыль архітэктурнага збудавання і яго сучаснае прачытанне;
3. Сучасны фізічны стан гістарычнага аб'екта.

У першай апазіцыі мы амаль заўсёды маем справу са стратай першапачатковай функцыі архітэктурнага збудавання. Выключэнні складаюць некаторыя аб'екты сакральнага прызначэння: цэрквы, мячэці, кірхі і г. д. І ў гэтым выпадку функцыя пабудовы, вядома, захоўваецца калі літургія, абрады і цырымоніі застаюцца век ад веку нязменнымі. Але нават адносна невялікія

новаўвядзенні могуць паўплываць на бачны архітэктурны вобраз (скажам, ўжыванне лавак ў храмах, дзе раней яны не былі прадугледжаны, увядзенне новых крыніц асвятлення, мікраклімату і г. д.), а, такім чынам, і змяніць атмасферу набажэнства. Вядома, напрыклад, якое значэнне для духоўна-эстэтычнага ўспрымання фрэсак або мазаік праваслаўных храмаў мела ўнутранае асвятленне першапачаткова адкрытым агнём свечак і якім халодна-электрычным яно можа быць цяпер.

Іншыя грамадскія будынкі, а тым больш жылыя і прамысловыя будынкі мінулага амаль заўсёды мяняюць сваю функцыю.

Іншае значэнне мае ўплыў мастацкага стылю, у якім пабудавана гістарычнае архітэктурнае збудаванне. Ёсць формула Д.С. Ліхачова - "стыль выказвае духоўны клімат эпохі" (Мал. 1).

Малюнак 1 - Руіны крэпасці з эпохі Урарту ля горада Ван

Той семантычны сігнал, які перадаваў той ці іншы архітэктурны стыль ў адпаведны гістарычны перыяд не можа адэкватна ўспрымацца сёння. Светаўспрыманне, мастацкія перавагі і густ кардынальна

змяняюцца ад стагоддзя да стагоддзя. Эстэтычнае адчуванне чалавека XII-га стагоддзя, калі быў пабудаваны Шартрскі сабор, і чалавека з сённяшняга (нават культурнага) грамадства ніяк не аднолькавыя. Гэта звязана, вядома, з патокам і запасам інфармацыі, уласцівым таму часу, ў якім мы жывем. Творы дойлідства вядома сёння будуць ўспрымацца на тым культурным (ўнутраным) і архітэктурным (знешнім) фоне, які акружае нас сёння.

Што ж тады мы чакаем ад архітэктуры мінулага? Перш за ўсё гэта - **выраз плыні часу**, неабходны як асобнаму чалавеку, так і нашай калектыўнай свядомасці, неабходны для развіцця грамадства. Якое ж значэнне гістарычнага часу ў архітэктуры і якім адчуваецца працэс пераходу ад сённяшняга да мінулага?

Звернемся да рэлігійна-філасофскага разумення значэння Часу які прайшоў, яго каштоўным выразе, захаваным ў духоўнай літаратуры: "Усе дае і ўсё уносіць Час. У сё вызначае час" (Махабхарата. Мокшадхарма. XII. 224. 2-5), альбо ў Бібліі: «Успомні дні старадаўня, падумай пра гады ранейшых радоў; спытайся ў бацькі твайго, і ён абвесьціць табе, старцаў тваіх, і яны скажуць табе " (Второзаконіе. 32. 7).

Гэтае ж глыбокае ўсведамленне значэння мінулага часу мы знаходзім у вялікіх філосафаў і гісторыкаў: "Усякае справа тады толькі можа быць правільна адобрана або асуджана, калі разглядаецца ў сувязі з часам" (Полибий. Всеобщая история. VI. 11. 10). Такім чынам, пераемнасць у культурным і духоўным развіцці чалавека заўсёды звязана з неабходнасцю ўнутранага адчування мнулага, як часткі ўласнага быцця.

Наадварот, разрыў з мінулым характарызуе агрэсіўна-нігілістычнае стаўленне да традыцый, чаму зусім нядаўна мы былі сведкамі, а раней, гэта ўжо адбылося з папярэднімі пакаленнямі ў эпоху сацыяльнай рэвалюцыі і перабудовы свету. Гэтыя працэсы разбурэння былі звернутыя, у тым ліку і на архітэктурныя аб'екты. Дастаткова ўспомніць Рымскі форум з яго перманентным знішчэннем скульптур імператараў, або

разбурэння пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі рэлігійных храмаў, або сённяшняе стаўленне да манументаў У.І. Леніна і савецкай улады.

Сучаснае грамадства, як ніякае іншае, якое існавала раней, пабудавана на паскораных зменах. Такія сусветныя з'явы як глабалізацыя, або функцыянаванне грамадства спажывання, абапіраюцца на хуткае выпяцненне папярэдняга, замену старога ўсё новымі і новымі артэфактамі ў глабальна паскоранай змене асяроддзя пражывання. Менавіта гэтыя з'явы аказваюць негатыўны ўплыў на псіхалогію сучаснага грамадства, выклікаюць разбурэнне традыцый у татальным закліку "жыць сённяшнім днём". Гэтаму спрыяе і адносіны да зменаў у архітэктурным асяроддзі - патрабуецца, каб яно бесперапынна абнаўлялася і выглядала як "новы тавар".

Што ж можа супрацьстаяць гэтаму працэсу? Сімваламі традыцый, што з'яўляліся напамінам пра мінулае, пра людзей мінулага, заўсёды былі рэальныя фізічныя аб'екты. Так, у сем'ях магла захоўвацца памяць пра продкаў праз літаральнае захаванне рэальных рэчаў, звязаных з жыццём прадзедаў. Асяроддзе сям'і, якая захоўвае традыцыі, заўсёды складалася з таго, што раней належыла тым, якія пайшлі ад нас. Аб'екты мінулага стымулявалі памяць чалавека, а аб значэнні памяці лепш за ўсё сказаў Вальтэр: "без пачуццяў няма памяці, а без памяці няма розуму" (1, с. 239).

Цяпер узнікае вострая неабходнасць ўключэння ў сучаснае архітэктурнае асяроддзе аб'ектаў, якія носяць сляды часу - паціну, часткова або цалкам руініраваных. Важнасць разумення гэтага прыйшла ў Еўропу ў канцы XIX стагоддзя, але яшчэ ў XVIII стагоддзі Дж. Піранезі натхняўся развалінамі антычнай архітэктуры (Мал. 2).

Вось што пісаў выдатны тэарэтык мастацтваў Уільям Морыс: "... нескранутая паверхня старажытнага будынка паказвае развіццё чалавечых ідэй, бесперапыннасць гісторыі і, такім чынам, становіцца павучальнай - нават больш, яна служыць мэтам выхавання новых пакаленняў .." (2 с.

405). Фактычна, навуковец, які паўплываў на ўсю эстэтыку XX стагоддзя, яшчэ ў XIX стагоддзі папярэджваў аб неабходнасці захоўваць знакі часу, сляды яго ўздзеяння непасрэдна на фізічную паверхню будынка.

Малюнак 2 - Храм у Пестуме. Гравюра Піранезі

Архітэктурнае асяроддзе грамадства, таксама як і асяроддзе асобнай сям'і павінна ўключаць аб'екты мінулага, якія не могуць успрымацца проста як сляды тых, якія пайшлі, але ўрываюцца ў сённяшні дзень і жывуць у ім. Вось што з гэтай нагоды пісаў Н.А. Бярдзьеў: "Прыгажосць руінаў, ня ёсць прыгажосць мінулага, але прыгажосць сённяшняга" (3. с. 292). Яго ж яшчэ больш важная думка ў тым жа творы "Самапазнанне": "Памяць пра мінулае ёсць творчая памяць, яна робіць адбор, яна не выказвае пасіўна мінулае" (там жа).

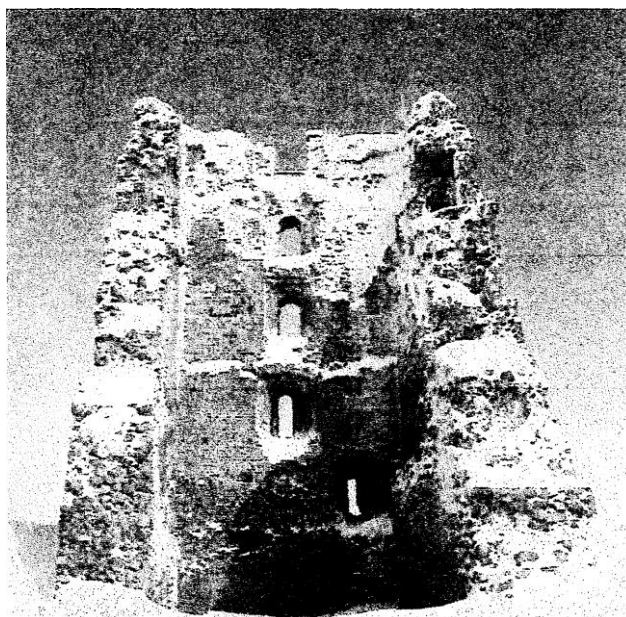
Што ж можа ў рэчаіснасці паўплываць на чалавечую свядомасць, прымусіўшы яе ўспрымаць гістарычны архітэктурны аб'ект у "плыні мінулага часу".

Безумоўна гэтаму павінны служыць рэальныя прыкметы гістарычнасці таго ці іншага помніка: перш за ўсё аўтэнтычнасць яго ў цэлым і асобных дэталю. Укараненне "навадзелаў" не можа выклікаць пачуццё прыналежнасці да мінулага. У гэтым жа кантэксте варта разглядаць непазбежныя сляды старэння, якія могуць быць захаваны ў выглядзе асыпкаў, расколін, змяненняў афарбоўкі і г. д.

Высокую культуру адаптацыі слядоў мінулага дэманструе нам традыцыйная японская мастацкая культура. У самой філа-

софіі сінтаізму і дзэн-будызму ёсць апора на важнасць традыцый і пэўную духоўную нязменнасць чалавека, на прынцыпы не ўварвання ў прыроду, не дзеянне. Адсюль эстэтыка многіх японскіх храмаў і твораў мастацтва, якія абавязкова ўключаюць сляды мінулага, сляды часу.

Працэсы, якія зараз адбываюцца на постсавецкай прасторы, неаддзельныя ад дамінуючых сацыяльна-палітычных і ідэалагічных тэндэнцый. Адбываецца адмова ад рэальнага мінулага і канструяванне "псеўдамінулага" у выглядзе "навадзелаў", калі гістарычны архітэктурны аб'ект становіцца проста аб'ектам гандлю (у тым ліку для турысцкай індустрыі). Рэстаўрацыя любой цаной азначае, па сутнасці, фарміраванне "гістарычных ілюзій", наўзамен сапраўднай гісторыі. Мы забываем аб недапушчальнасці абавязкова перабудоўваць руіны. Пра гэта пісаў яшчэ Асвальд Шпэнглер ў "Захадзе Еўропы": "...таму, што глухое пачуццё падказвае нам, што пры аднаўленні гэтых пабудов загіне нешта, што цяжка перадаецца словамі" (4. с.361) (Мал. 3).

Малюнак 3 - Руіны замку ў Навагрудке

Захаванне руін, кансервацыя асобных частак помнікаў ці аб'ектаў цалкам ў часовым стане, безумоўна, уяўляе складаную

архітэктурна-будаўнічую праблему. Значна прасцей адбудаваць гістарычны аб'ект з дапамогай новых тэхналогій па ўзорах ці гіпатэтычных калянавуковых праектах, чым захаваць сапраўднасць помніка. Аднак мы павінны разумець, што страта аўтэнтычнасці, па сутнасці, ёсць страта мастацкага вобраза мінулага, ці галоўнага сэнсу таго, чаму служыць помнік. Па сутнасці, гэта страта таго, што адзін з асноўных тэарэтыкаў архітэктуры XX стагоддзя Кевін Лінч характарызаваў, як "эмацыйную глыбіню ландшафту" (5. сс. 152-153).

Страта "эмацыйнай глыбіні" навакольнага асяроддзя, ёсць у канчатковым выніку страта эмацыйнага, а значыць і культурнага ўзроўню чалавека.

Літаратура:

1. *Вольтер. Философские трактаты и диалоги.* - М.: Эксмо, 2005. - с. 239
2. *Моррис, У. Искусство и жизнь, (перевод с англ.)* - М.: Искусство, 1973. - с. 405.
3. *Бердяев, И.А. Самопознание.* - М.: Книга, 1991. - с. 292
4. *Шпенглер, О. Закат Европы: очерки морфологии мировой истории. Т. 1. Образ и действительность. (перевод с нем.)* - Мн.: Попурри, 2009. - с. 361.
5. *Линч, К. Образ города, (перевод с англ.)* - М.: Стройиздат, 1982. - с. 152 - 153.

ARCHITECTURAL MONUMENTS IN A MODERN SPACE Sardarov A.S.

The true problem of modern human environment is an adoption of old-time and ancient buildings and artifacts into contemporary reality. Global civilization with its consumer society calls us to the way of life with permanent changes and innovations. Very often we lose the authentic things which connect us with a past. Today, it is very important to find a harmony between old and new, modern and historical spaces.

Both traditional religions and philosophies give to us the learning of great respect to the Past and Time. From XIX century, it was began the developing of science ideas to preserve historical monuments in their real images. W. Morris said about "the untouchable surfaces of old buildings".

In XX century American architect K. Lynch described the necessity of past signs as a way to reaching "emotional deepness of landscape".

Now the idea about installation of time spirit to the modern landscape may be formulated in such principles:

1. Preserving the authentic buildings and parts of old environment;
2. Escaping of new technologies and materials in the reconstruction of historical monuments.
3. Inclusion ruins inside modern spaces as real Signs of Time.

Поступила в редакцию 12.08.2013